

**RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING
MAKROIQTISODIY BARQARORLIKNI TA'MINLASHDAGI ROLI**

A.T.Umirov

TDIU "Iqtisodiy xavfsizlik" kafedrası dotsenti, PhD

Axtanov Ziyodbek Nozimjon o'g'li

TDIU Bank ishi fakulteti BIA-76 guruh talabasi

Annotatsiya: makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlari: iqtisodiyot, raqamli iqtisod, makroiqtisod, IT.

Raqamli iqtisodiyot deganda, faqatgina blokcheyn texnologiyasini va ulardan xalqaro bozorlarda foydalanish masalalarini yoki kriptovalutalarni tushunish to'g'ri bo'lmaydi. Raqamli iqtisodiyot deganda, raqamli kommunikatsiyalar, IT yordamida olib boriladigan iqtisodiyot tushuniladi. Bunda, yashirin iqtisodiyotga barham berish vositasi sifatida ham tushunish mumkin. Chunki birinchidan, barcha operatsiyalar elektron ro'yxatdan o'tilishiga, ikkinchidan shaffof bo'lishiga erishiladi. Qolaversa, ishlab chiqarishdan yangi IT texnologiyalar qo'llanilishi tufayli mahsulot va xizmatlarning tannarxi pasayadi.

Raqamli iqtisodiyot – bu noldan boshlab yaratilishi lozim bo'lgan qandaydir boshqacha iqtisodiyot emas. Bu yangi texnologiyalar, platformalar va biznes modellari yaratish va ularni kundalik hayotga joriy etish orqali mavjud iqtisodiyotni yangicha tizimga ko'chirish deganidir.

Hozirgi kunda raqamli iqtisodiyot rivojlangan davlatlarda YaIM (Yalpi ichki mahsulot) hajmi ham, YaIMning aholi son boshiga ulushi ham yuqoridir.

Shu jihatlarni olib firk yuritadigan bo'lsak, davlatimiz rahbarining bu masalaga katta e'tibor qaratganligi aniq bir maqsadni ko'zlaganligidan dalolat beradi, u ham bo'lsa, birinchidan, aholining yashash darajasini yuksaltirish, ikkinchidan, aholining real daromadlarini oshirish va xalqimizni rozi qilishdir.

Prezidentimiz raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishni ustuvor vazifa sifatida belgiladi. Buning sababi deb, "...O'zbekiston iqtisodiyotining yuqori sur'atlarda o'sishini ta'minlash bilan birga, aholi ilmini, qarashlarini zamon bilan hamnafas qilish, qolaversa, mamlakatimizning xalqaro maydonda integratsiyasini tezlashtirish va natijada O'zbekistonni demokratik, iqtisodiy jihatdan taraqqiy etgan davlatlar qatoriga qo'shishdan iboratligini keltirishim mumkin. Bu inqilobiy yondashuv faqatgina buyuk iqtisodiy sakrashlar orqali xalqning turmush darajasini oshirish, aholi farovonligiga birinchi darajali masala sifatida qarash-haqiqiy xalqparvar yetakchiga xosdir".

Raqamli iqtisodiyotni makroiqtisodiyotdagi o'zni va trakzaksion sektor. Iqtisodiyotning raqamli segmentiga tegishli bosh manbasi – trakzaksion sektorning o'sishi deb bilishimiz tabiiy hol.

Rivojlangan mamalakatlarda bu ko'rsatkich YaIMning 70 foizdan ortiq miqdorni tashkil etib10, davlat boshqaruvi, konsalting va informatsion xizmat ko'rsatish, moliya, ulgurji va chakana savdo, shuningdek, xizmatlar sohasini birlashtiradi.

Bugungi kun to'g'risida fikr yuritadigan bo'lsak, hozir butun dunyo bo'ylab yangi servislar va biznes modellarni yaratish uchun IT instrumentlardan foydalanadigan eski va yangi kompaniyalar aksariyat sohalardan yetakchi bo'lgan kompaniyalarga kuchli raqobat tug'dirmoqda. Bugungi vaziyatga ko'ra shuni ta'kidlash joizki, yaqin yillarda makroiqtisodiyot "lean production" (korxonaning barcha turdagi yo'qotishlarni bartaraf etishga qaratilgan doimiy intilishlariga asoslangan ishlab chiqarish korxonalarini boshqarish konsepsiyasi), addictive (ko'p jihatli), nano va biotexnologiya mezonlariga tayanadigan ishlab chiqaruvchilarga qattiq bog'liq bo'lishi kutilmoqda. Shu munosabat bilan oqilona boshqaruv uchun zarur hisoblangan axborot ko'lami ham ortib boradi, ishlab chiqarish va fuqarolar muloqoti, biznes va davlat organlarini boshqarish tuzilmasi esa jiddiy o'zgarishlarni boshdan kechiradi. Iqtisodchilarning fikriga ko'ra, ayni vaqtda bu kabi o'zgarishlar natijasida qo'shimcha qiymatni chiqarib olish amaliyotiga asoslangan iqtisodiyot hamkorlik va manfaatlarni baham ko'rish

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

almashinuvchan iqtisodiyot (“sharingeconomy”)ga almashmoqda. Bu esa bozordagi raqobat o‘z-o‘rnini o‘zaro manfaatli kooperatsiyaga va hamkorlikka faol bo‘shatishi,shu bilan birga, vertikal muloqotdan o‘zaro teng munosabatlar va bir-birini to‘ldiruvchi xizmatlarga o‘tishiga umid uyg‘otadi. Ma’lumki,

“Raqamli O‘zbekistan-2030” strategiyasida 2020–2022-yillarda hudud va tarmoqlarni raqamli transformatsiya qilish doirasida quyidagi vazifalarga ham alohida e’tibor qaratilgan:

- aholi punktlarini Internet tarmog‘iga ulash darajasi, shu jumladan keng polosali ulanish portlarini 2,5 mln gacha ko‘paytirish, 20 ming kilometr optik tolali aloqa liniyalarini qurish va mobil aloqa tarmoqlarini rivojlantirish orqali 78%dan 95% ga yetkaziladi;
- hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning turli sohalarida 400 dan ortiq axborot tizimlari, elektron xizmatlar va boshqa dasturiy mahsulotlar joriy etiladi;
- 587 ming nafar kishini, shu jumladan «Bir million dasturchi» loyihasi doirasida 500 ming nafar yoshlarni qamrab olish orqali kompyuter dasturlash asoslariga o‘qitish tashkillashtiriladi;
- iqtisodiyotning real sektori tarmoqlaridagi korxonalarda boshqaruv, ishlab chiqarish va logistika jarayonlarini avtomatlashtirish bo‘yicha 280 dan ortiq axborot tizimlari va dasturiy mahsulotlar joriy etiladi;
- hududlarda hokimlar, davlat organlari va tashkilotlar xodimlarining raqamli savodxonligini va malakasini oshirish, ularni axborot texnologiyalari va axborot xavfsizligi bo‘yicha o‘qitish uchun tegishli oliy ta’lim muassasalari birlashtiriladi hamda ularning 12 ming nafar xodimi axborot texnologiyalari sohasida o‘qitiladi.

Jahon banki hisob-kitoblariga binoan, tezkor internet foydalanuvchilarining 10 foizga ko‘payishi yillik YaIM ko‘lamini 0,4 foizdan 1,4 foizgacha oshirishi mumkin ekan. Shuningdek, raqamli iqtisodiyotning mamlakat YaIMdagi ulushi har yili taxminan 20 foizga o‘sishi (rivojlangan mamlakatlarda bu ko‘rsatkich 7 foiz atrofida) uning ahamiyati belgilaydigan ko‘rsatkich sifatida qaraladi. Raqamli

iqtisodiyot hosil qiladigan ta'sir choralari to'liq sanab o'tish ancha murakkab ish, binobarin, elektron xizmatlar va uzviy ma'lumotlardan foydalanish imkoniyati iqtisodiyot obyektlarga taqdim etadigan aloqalarni to'laqonli tarzda baholash ancha mushkuldir. Shu bois axborotlashtirishga sarflanadigan investitsiyalarning muhimligini, ayniqsa davlat darajasida asoslash bir qadar qiyin vazifa hisoblanadi. U yoki bu sohada yaratilgan gigabayt axborotni real holatda har doim ham hisoblab chiqishning imkonsizligi o'z-o'zidan tushunarli hodisadir.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, insoniyat taraqqiyotining hozirgi davr va yaqin istiqbolida iqtisodiyot tarmoqlari, ijtimoiy soha va davlat boshqaruvi tizimining sifat jihatdan rivojlanishi raqamli texnologiyalarni keng joriy etish bilan bevosita bog'liq bo'lib bormoqda. Mamlakatimiz taraqqiyotining istiqboli ham raqamli iqtisodiyot rivojlanishi va raqamli texnologiyalarning qamrov darajasiga tayanadi. Raqamli iqtisodiyot butun dunyoni qamrab olishi tufayli, axborotlashtirish va raqamlashtirishga oid har qanday davlat loyihasi kompleks ravishda hamda yagona kodlash tizimi, iqtisodiy va boshqaruvga aloqador axborotni aniqlash asosida chuqur ilmiy o'rganilishi muhimdir. Shunchaki asossiz va tasdiqlanmagan, ilmiy asoslanmagan tajribani hayotga tatbiq etish yo'qotishlarni yetaklashi mumkin. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishdagi eng muhim jihat va bir vaqtning o'zida eng murakkab bosqich – bu ishbilarmonlik muhitini aholi oson tushuna olish darajasida soddalashtirish, shaffoflashtirish hamda odamlar va biznesning davlat bilan muloqotiga sarflanajak xarajatlarni maksimal qisqartirishdan iborat deb bilamiz. Shundan keyin tomonlarning davlat va xususiy sektor doirasida tashkilotlararo tezkor, sifatli va samarali muloqotni yo'lga qo'yish talab etiladi. Bunga erishish uchun raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishning quyidagi asosiy shartlari va ustuvor yo'nalishlarini sanab o'tish maqsadga muvofiq: raqamli texnologiyalar barqaror faoliyat ko'rsatishi uchun institusional muhit va raqamli infratuzilmani rivojlanishida ijtimoiy, iqtisodiy va huquqiy dastaglar barqarorligini ta'minlash lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'limasov A.O', Vohobov A.V. Iqtisodiyot nazariyasi. – T.: 2006
2. Sobirov I. Raqamli iqtisodiyot – rivojlanish trendlari va xususiyatlari. – T.: 2020
3. Mustofoqulov Sh. Raqamli iqtisodiyot – yangi O'zbekiston taraqqiyotining yangi davri. – T.: 2019